

ISSN 2311–4932

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Одеський національний політехнічний університет

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І ВЛАДА

Серія: ІСТОРІЯ

Збірник наукових праць

Виходить двічі на рік

Заснований у березні 2002 року

Випуск 37. 2017

Одеса
«Екологія»
2017

УДК 94(477)(082)

Засновник: Одеський національний політехнічний університет

Тридцять сьомий науковий збірник «Інтелігенція і влада» серії «Історія» містить статті, в яких на основі архівних матеріалів, періодичної преси та інших джерел висвітлюються малодосліджені питання діяльності інтелігенції та владних інституцій України різних епох, зокрема нової та новітньої доби, науково-педагогічної діяльності, міського самоврядування та адміністративного управління, політики влади щодо інтелігенції; постаті видатних представників української інтелігенції; історіографії та джерелознавства.

Збірник призначений для науковців, аспірантів, студентів історичних спеціальностей, краєзнавців, музейних працівників та всіх, хто цікавиться історією України.

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника «Інтелігенція і влада» серії КВ № 7326 від 21.05.2003 р.

Визнаний фаховим Постановами президії ВАК України № 2–05/1 від 19.01.2006 р., № 1–05/2 від 10.03.2010 р., № 1021 від 7.10.2015 р.

ISSN 2311–4932.

Збірник індексується зарубіжними наукометричними базами даних:

Російський індекс наукового цитування (РІНЦ);

Бібліографічна база даних Slavic Humanities Index;

Міжнародна наукометрична база «Google Scholar».

Збірник також представлено в національних базах і бібліотеках:

Загальнодержавний репозитарій «Наукова періодика України»;

Загальнодержавна база даних «Україніка наукова» (реферативний журнал «Джерело».

Рекомендовано до друку вченою радою Одеського національного політехнічного університету. *Протокол № № 3 від 27.12.2016 року.*

Наша адреса: кафедра історії та етнографії України, Одеський національний політехнічний університет, проспект Т. Г. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, тел.: (048) 705–83–14, (048) 705–84–04; e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net

© Одеський національний політехнічний університет, 2017

Головний редактор:

Г. І. Гончарук, д-р іст. наук, проф., заслужений працівник освіти України

Редакційна рада:

Г. О. Оборський, д-р техн. наук, проф., заслужений працівник освіти України, ректор (Одеський національний політехнічний університет, Україна);

О. П. Ресит, д-р іст. наук, проф., член-кореспондент Національної академії наук України, заслужений діяч науки і техніки України (НАН України, м. Київ, Україна);

В. М. Хмарський, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

В. Л. Цубенко, д-р іст. наук, проф. (Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна);

М. М. Шитюк, д-р іст. наук, проф., заслужений діяч науки і техніки України (Навчально-науковий інститут історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, Україна)

Редакційна колегія:

О. А. Бачинська, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Вацлав Вежбенец, докт. габіт. (істор.), проф., ректор Державної вищої технічно-економічної школи ім. о. Броніслава Маркевича у м. Ярославі (Польща);

Т. Г. Гончарук, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний політехнічний університет, Україна);

І. С. Гребцова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

Н. М. Діанова, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

М. М. Зеркаль, д-р іст. наук, проф. каф. (Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського, Україна);

В. Г. Кушнір, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, Україна);

М. Мордвінцев, д-р іст. наук, проф. (Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, Україна)

Рецензенти:

М. І. Михайлуца, д-р іст. наук, проф. (Одеський національний морський університет, Україна);

Ю. В. Котляр, д-р іст. наук, проф. (Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, Україна);

С. А. Цвілюк, д-р іст. наук, проф. (Одеський державний університет внутрішніх справ, Україна)

Шановні читачі!

Редколегія очікує на нові статті з різних проблем історії України. Головною умовою публікації статей є їх відповідність Постанові Президії Вищої атестаційної комісії України від 15.01.2003 р. № 7–05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України». Згідно з даною Постановою, наукові статті повинні мати такі необхідні елементи: 1) постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями; 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор; 3) формулювання мети статті (постановка завдання); 4) виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття; 5) виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; б) висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Статті, що не містять наукового апарату і не відповідають вимогам ВАК, не будуть надруковані.

Архів збірника можна переглянути на сайті Науково-технічної бібліотеки ОНПУ, адреса сайту: <http://library.opu.ua/digital/editions/power> та на сайті збірника: <http://history-power.com>

Редколегія

ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ И ВЛАСТЬ

Серия: ИСТОРИЯ

Сборник научных трудов

Выходит дважды в год

Основан в марте 2002 года

Выпуск 37. 2017

УДК 94(477)(082)

Основатель: Одесский национальный политехнический университет

Тридцать седьмой научный сборник «Интеллигенция и власть» серии «История» содержит статьи, в которых на основе архивных материалов, периодической прессы и других источников освещаются малоисследованные вопросы деятельности интеллигенции и властных институций Украины различных эпох, в частности нового и новейшего периода, научно-педагогической деятельности, городского самоуправления и административного управления, политики власти относительно интеллигенции; персоналии выдающихся представителей украинской интеллигенции; историографии и источниковедения.

Сборник предназначен для ученых, аспирантов, студентов исторических специальностей, краеведов, музейных работников и всех, кто интересуется историей Украины.

Свидетельство о государственной регистрации сборника «Интеллигенция и власть» серии КВ № 7326 от 21.05.2003 г.

Признан профессиональным Постановлениями президиума ВАК Украины № 2-05/1 от 19.01.2006 г., № 1-05/2 от 10.03.2010 г., № 4 от 29.12.2015 г.

ISSN 2311-4932.

Сборник индексируется зарубежными наукометрическими базами данных:

Российский индекс научного цитирования (РИНЦ);

Библиографическая база данных Slavic Humanities Index;

Международная наукометрическая база «Google Scholar».

Сборник также представлен в национальных базах и библиотеках:

Общегосударственный репозитарий «Научная периодика Украины»;

Общегосударственная база данных «Украиника научная» (реферативный журнал «Джерело»).

Рекомендован к печати ученым советом Одесского национального политехнического университета. *Протокол № 3 от 27.12.2016 года.*

Наш адрес: кафедра истории и этнографии Украины, Одесский национальный политехнический университет, проспект Т. Г. Шевченко, 1, г. Одесса, 65044, тел.: (048) 705-83-14, (048) 705-83-04; e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net.

© Одесский национальный политехнический университет, 2017

Главный редактор:

Г. И. Гончарук, д-р ист. наук, проф., заслуженный работник образования Украины

Редакционный совет:

Г. А. Оборский, д-р техн. наук, проф., заслуженный работник образования Украины, ректор (Одесский национальный политехнический университет, Украина);

А. П. Реент, д-р ист. наук, проф., член-корреспондент Национальной академии наук Украины, заслуженный деятель науки и техники Украины (НАН Украины, г. Киев, Украина);

В. М. Хмарский, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

В. Л. Цубенко, д-р ист. наук, проф. (Одесская государственная академия строительства и архитектуры, Украина);

Н. Н. Шитюк, д-р ист. наук, проф., заслуженный деятель науки и техники Украины (Учебно-научный институт истории, политологии и права Николаевского национального университета им. В. А. Сухомлинского, Украина)

Редакционная коллегия:

Е. А. Бачинская, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Вацлав Вежбенец, докт. габит. (истор.), проф., ректор Государственной высшей техническо-экономической школы им. о. Бронислава Маркевича в г. Ярославле (Польша);

Т. Г. Гончарук, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный политехнический университет, Украина);

И. С. Гребцова, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Н. Н. Дианова, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

Н. Н. Зеркаль, д-р ист. наук, проф. каф. (Николаевский национальный университет им. В. А. Сухомлинского, Украина);

В. Г. Кушнир, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова, Украина);

В. М. Мордвинцев, д-р ист. наук, проф. (Киевский национальный университет им. Т. Г. Шевченко, Украина)

Рецензенты:

Н. И. Михайлуца, д-р ист. наук, проф. (Одесский национальный морской университет, Украина);

Ю. В. Котляр, д-р ист. наук, проф. (Черноморский национальный университет им. Петра Могилы, Украина);

С. А. Цвилюк, д-р ист. наук, проф. (Одесский государственный университет внутренних дел, Украина)

Уважаемые читатели!

Редколлегия ожидает новые статьи по разным проблемам истории Украины. Главным условием публикации статей является их соответствие Постановлению Президиума Высшей аттестационной комиссии Украины от 15.01.2003 г. № 7–05/1 «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенным в перечень ВАК Украины». Согласно данному постановлению, научные статьи должны иметь такие необходимые элементы: 1) постановка проблемы в общем виде и ее связь с важными научными и практическими заданиями; 2) анализ последних исследований и публикаций, на которые опирается автор; 3) формулировка цели статьи (постановка задания); 4) выделение не решенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья; 5) изложение основного материала исследования с полным обоснованием полученных научных результатов; 6) выводы из данного исследования и перспективы дальнейших разведок в данном направлении. Статьи, которые не содержат научного аппарата и не отвечают требованиям ВАК, напечатаны не будут.

Архив сборника можно пересмотреть на сайте Научно-технической библиотеки ОНПУ, адрес сайта: <http://library.opu.ua/digital/editions/power>, а также на сайте сборника: <http://history-power.com>

Редколлегия

INTELLECTUALS AND STATE POWER

History series

Collected Works

Biannual

Established in March 2002

Iss. 37. 2017

Odessa
«Ecology»
2017

UDC 94(477)(082)

Founder: Odessa national polytechnic university

The 37st issue of the «Intellectuals and State Power» collected works, «History» series, contains papers, in which, on the basis of archival materials, periodicals and other sources, scantily explored problems of activities of intellectuals and power institutions of Ukraine of modern and contemporary periods, particularly research and teaching activities, municipal government and administration, government policy towards intellectuals; outstanding Ukrainian intellectuals; specialists in historiography and historical sources are highlighted. The publication is devoted to scientists, postgraduate students and students of history, ethnographers, museum workers and everyone interested in the history of Ukraine.

Certificate of state registration of «Intellectuals and State Power» collected papers: KB 7326, 21.05.2003.

The publication is recognized as professional edition by Decree of Presidium of HAC of Ukraine 2-05/1 as of 19.01.2006, № 1-05/2 as of 10.03.2010, № 1021 as of 7.10.2015.

ISSN 2311-4932

The publication is indexed by foreign scientometric databases:

Russian Science Citation Index (RSCI);

The database Slavic Humanities Index;

«Google Scholar» International bibliographic database.

The publication is also presented in national databases and libraries:

«Scientific Periodicals of Ukraine» National repository;

«Ukrainika naukova» National database («Djerelo» Ukrainian abstract journal).

Recommended for publication by the Academic Council of Odessa national polytechnic university. *Minutes № 3 of 27.12.2016.*

Address: Department of History and Ethnography of Ukraine, Odessa national polytechnic university, 1 Shevchenko Avenue, Odessa, 65044. Tel.: (048) 705-83-14, (048) 705-83-04; e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net.

Editor-in-Chief:

G. I. Goncharuk, Doctor of History, Professor, Honored Educator of Ukraine

Editorial Council:

G. O. Oborskiy, Dr. Sci. (Tech.), Honored Educator of Ukraine, Rector (Odessa National Polytechnic University, Ukraine);

O. P. Reyent, Doctor of History, Professor, Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Honoured Science and Technology Worker of Ukraine (NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine);

V. M. Khmars'ky, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. L. Tsubenko, Doctor of History, Professor (Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine);

M. M. Shytiuk, Doctor of History, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Director of the Institute of History, Political Science and Law of V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv, Ukraine

Editorial Board:

O. A. Bachyns'ka, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

Waclaw Wierzbieniec, Dr. Hab. (History), Professor, Rector of Bronislaw Markiewicz State Higher School of Technology and Economics in Jaroslaw (Poland);

T. G. Goncharuk, Doctor of History, Professor (Odessa National Polytechnic University, Ukraine);

S. Grebtsova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

N. M. Dianova, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

M. M. Zerkal, Doctor of History, Professor (V. O. Sukhomlyns'ky National University of Mykolayiv, Ukraine);

V. G. Kushnir, Doctor of History, Professor (Odessa I. I. Mechnikov National University, Ukraine);

V. M. Mordvintsev, Doctor of History, Professor (Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine);

Peer-reviewers:

M. I. Mikhailutsa, Doctor of History, Professor (Odessa National Maritime University, Ukraine);

Y. V. Kotlyar, Doctor of History, Professor (Petro Mohyla Black Sea State University, Ukraine)

S. A. Tsviliuk, Doctor in History, Professor (Odessa State University of Internal Affairs, Ukraine)

ЗМІСТ

Dear Readers!

Editorial Board is kindly welcome new articles on various issues of History of Ukraine. For the article to be published, the main condition is to be fulfilled: the paper should comply with the Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine № 7–05/1 from 15.01.2003 «On raising standards for professional publications listed in the HAC list of Ukraine». In accordance with the Resolution, research papers should contain the following elements: 1) problem statement and its relationship to important scientific and practical tasks; 2) analysis of recent research and publications which formed the basis for the author's work; 3) statement of the purpose of the article (task statement); 4) highlighting of unresolved parts of the problem which are dealt within the article; 5) main body of the research with full explanation of scientific results; 6) findings of the research and prospects for further research in the area.

Articles that do not contain scholarly apparatus and do not meet the requirements of the HAC will not be published.

Our archive is available on the website of the Scientific-technical library of the ONPU: <http://library.opu.ua/digital/editions/power>, and on the website of the «Intellectuals and State Power» collected works: <http://history-power.com>

Sincerely,
Editorial Board

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ
НОВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ**

Білобровець О. М.

Становище польських біженців-інтелігентів в Україні
в роки Першої світової війни 21

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Білик Я. О.

До питання про перший етап створення
багапопартійності в Україні (1989–1990 рр.) 31

Довбня О. А.

Політичні репресії проти інтелігенції в УСРР
у 1920-ті рр. у сучасній вітчизняній історіографії:
регіональні особливості 40

Калініченко О. О.

Радіаційна катастрофа атомної субмарини К-431 —
предтеча Чорнобиля! 61

Кічкова М. Є.

Бандитська Одеса в період Української революції
1917–1921 рр 85

Корнієнко К. В.

Використання критичного мислення при вивченні
історії у вищій школі: питання теорії і практики 98

Нефьодов Д. В.

Дослідження повоєнного робітництва УРСР (1946–
1965 рр.): становлення україноцентричної теоретико-
концептуальної моделі проблеми 107

Чістякова І. М., Кривдіна І. Б.

Інститут бізнес-омбудсмену в Україні та світі:
історико-правовий аспект 123

Шишко О. Г.

Індивідуальний терор в Одесі у липні 1920 р. 138

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

- Бараненко С. М.**
Регіональний вимір історіографії дворянства в сучасній українській історичній науці початку ХХІ ст. 155
- Вітряк М.**
Монографії Л. Д. Кучми як джерело для вивчення історії України 167
- Ломако Л. І.**
Педагогічні інститути в системі університетської освіти ХІХ ст. в українських землях: дореволюційна історіографія проблеми 175
- Хромов А. В.**
Документи Державного архіву Одеської області до біографії одеського поліцмейстера Василя Федоровича Гельмерсена 186

ПЕРСОНАЛІЇ

- Лізавенко Г. І.**
Внесок Мирона Осиповича Гросмана в розвиток Одеської кіностудії 196
- Шановська О. А.**
Науковий центр із вивчення історії Народного Руху України 205
- Яковлев І. В.**
Співпраця І. Драча з президентами України 218

РЕЦЕНЗІЇ

- Кривдіна І. Б.**
Рецензія на книгу Г. І. Гончарука та Л. М. Іваніченко «Ректор від Бога» (Видавництво «Астропринт», 2017 рік) 231
- Кучерук М.С.**
Людина як ціла епоха Рец. на кн.: Гончарук Г., Іваніченко Л. Ректор від Бога / Г. І. Гончарук, Л. М. Іваніченко. — Одеса : Астропринт, 2017. — 176 с. 236

СОДЕРЖАНИЕ

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ
НОВОЙ ИСТОРИИ УКРАИНЫ

- Белобровец О. М.**
Положение польских беженцев-интеллигентов в Украине в годы Первой мировой войны 21

ВОПРОСЫ ИСТОРИИ УКРАИНЫ
НОВЕЙШЕГО ВРЕМЕНИ

- Бильк Я. О.**
К вопросу про первый этап создания многопартийности в Украине (1989–1990 гг.) 31
- Довбня О. А.**
Политические репрессии против интеллигенции в УССР в 1920-е гг. в современной отечественной историографии: региональные особенности 40
- Калиниченко А. А.**
Радиационная катастрофа атомной субмарины К-431 — предтеча Чернобыля! 61
- Корниенко К. В.**
Использование критического мышления при изучении истории в высшей школе: вопросы теории и практики 85
- Кичева М. Е.**
Бандитская Одесса в период Украинской революции 1917–1921 гг. 98
- Нефёдов Д. В.**
Исследование повоенного рабочего класса УССР (1946–1965 гг.): становление украиноцентричной теоретико-концептуальной модели проблемы 107
- Чистякова И. Н., Кривдіна И. Б.**
Институт омбудсмана на Украине: историко-правовой аспект 123

Шишко О. Г.

Индивидуальный террор в Одессе в июле 1920 г. 138

ИСТОРИОГРАФИЯ И ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ

Бараненко С. М.

Региональное измерение историографии дворянства
в современной украинской исторической науке
начала XXI в. 155

Витряк М.

Монографии Л. Д. Кучмы как источник
для изучения истории Украины 167

Ломако Л. І.

Педагогические институты в системе
университетского образования XIX ст. в украинских
землях: дореволюционная историография проблемы . . . 175

Хромов А. В.

Документы Государственного архива Одесской
области к биографии одесского полицмейстера
Василия Федоровича Гельмерсена 186

ПЕРСОНАЛИИ

Лизавенко А. И.

Вклад Мирона Осиповича Гроссмана в развитие
Одесской киностудии 196

Шановская Е. А.

Научный центр по изучению истории Народного
Руха Украины 205

Яковлев И. В.

Сотрудничество И. Драча с президентами Украины . . . 218

РЕЦЕНЗИИ

Кривдина И. Б.

Рецензия на книгу Г. И. Гончарука
и Л. М. Іваниченко «Ректор от Бога» (Издательство
«Астропринт», 2017 год) 231

Кучерук М. С.

Человек как целая эпоха Рец. на кн.: Гончарук Г.,
Іваниченко Л. Ректор от Бога / Г. И. Гончарук,
Л. М. Іваниченко. — Одесса : Астропринт, 2017. —
176 с. 236

CONTENTS

SOME PROBLEMS
OF NEW HISTORY OF UKRAINE*Bilobrovets O.*

- The state of polish refugees of intelligents in Ukraine
in the years of the First World War 21

SOME PROBLEMS
OF HISTORY OF UKRAINE OF MODERN PERIOD*Бильк Я. О.*

- To the Issue About the first stage of creation of multi
parties in Ukraine (1989–1990) 31

O. Dovbnia

- Modern domestic historiography of political repressions
against the intellectuals of the Ukrainian SSR
in 1920's: regional features 40

Kalinichenko O. O.

- Radiation catastrophe of Atomic Submarine K-431 —
Chornobyl forerunner! 61

Kichova M. Ye.

- Gangsters of Odessa during the Ukrainian Revolution
of 1917–1921 85

Kornienko K. V.

- Studying history in high school with the use of critical
thinking: the questions of theory and practice 98

Nefyodov D. V.

- Research of the Ukrainian SSR postwar working class
(1946–1965): formation of Ukrainian-centric
theoretical and conceptual model of the problem 107

Chistyakova I. N., Krivdina I. B.

- The institution of ombudsman in Ukraine: Historical
and legal aspect 123

Shyshko O. H.

- Individual terror in Odessa in July 1920 138

HISTIRIOGRAPHY AND CHRONOLOGY

Baranenko S. M.

- Regional dimension of historiography of nobility
in the modern Ukrainian historical science in the early
XXI century 155

Vitryak M. M.

- Monographs by L. D. Kuchma as source for studying
the history of Ukraine 167

Lomako L. I.

- Pedagogical institutions in the system of university
Education of the XIX century in the Ukrainian Lands:
Pre-revolutionary historiography of the problem 175

Khromov A. V.

- Documents of the State Archives of the Odessa Region
to the biography of the chief of the Odessa police
Vasily Fedorovich Gelmersen 186

PERSONALIA

Lizavenko H. I.

- Contribution of Miron Osipovich Grosman
to the development of the Odessa Film Studio 196

Shanovs'ka O. A.

- Scientific center on studying the history
of the People's Rukh of Ukraine 205

Yakovlev I. V.

- The cooperation of I. Drach with the Presidents
of Ukraine 218

REVIEWS

Krivdina I. B.

- Review of the book by G. I. Goncharuk
and L. M. Ivanichenko «The Rector from God»
(Astroprint Publishing House, 2017) 231

Kucheruk M. S.

Man as an era

Review of the book.: Goncharuk G., Ivanichenko L.

The Rector from God / G. Goncharuk, L. Ivanichenko. —

Odesa: Astroprint, 2017. — 176 p. 236

 ПИТАННЯ НОВОЇ ІСТОРИЇ УКРАЇНИ

УДК 323.15:94(477+438)«1914/1918»

О. М. Білобровець**СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКИХ БІЖЕНЦІВ-ІНТЕЛІГЕНТІВ
В УКРАЇНІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ****Білобровець Ольга Матвіївна**, к. і. н., доцент кафедри історії України, e-mail: bilobrovets@gmail.comЖитомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. В. Бердичівська, 40, м. Житомир, 10008, Україна**АНОТАЦІЯ**

У статті показано становище польської інтелігенції, яка вимушена була емігрувати з Королівства Польського і Галичини внаслідок воєнних дій в роки Першої світової війни і залишитися в Україні. Польська інтелігенція зіштовхнулася з проблемами пошуку засобів до виживання і відсутності роботи. Лише вчителі могли розраховувати на гарантовану роботу, оскільки з потоком біженців і влаштуванням шкіл для дітей-біженців, попит на них тільки зростав. Більшість інтелігенції існувала на державну матеріальну допомогу, яку одержувала через польські організації опіки над біженцями і благодійну допомогу місцевого польського населення. Складним був зворотній шлях на батьківщину через хвороби, відсутність узгодженості влад різних рівнів, матеріальні і організаційні труднощі.

Ключові слова: польська інтелігенція; біженці; Перша світова війна.

- late Stalinism to Khrushchev's «thaw». *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideologiya, polityka — Ukraine XX century: culture, ideology, politics*. No. 19. p. 5–19. (In Ukrainian).
20. SHAPOVAL, Y. I. (1993) *Ukrayina 20–50-x rokiv: storinky' nenapy'sanoyi istoriyi — Ukraine 20–50s: unpublished history pages*. Kyiv: Naukova dumka. (In Ukrainian).
21. SHAPOVAL, Y. I. (2013) *Torknuty's' istoriy i- Tap on stories*. Kyiv-Dnipropetrovs'k: Lira. (In Ukrainian).
22. KUL'CHYZ'KYJ, S. V. (1997) *Pochatok destalinizaciyi v Ukrayini (do 40-richchya zakry'toyi dopovidi M. Xrushhova na XX z'yizdi KPRS) — The beginning of de-Stalinisation in Ukraine (to the 40th anniversary of the closed report of M. Khrushchev at the 20th Congress of the CPSU)*. Materials of the «round table». held 26 February 1996 at Institute of Ukrainian History of the National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv: NAS of Ukraine. (In Ukrainian).
23. LYTVYN, V. M. (2004) *Ukrayina u drugomu povoyennomu desyaty'litti (1956–1965) — Ukraine in the second post-war decade (1956–1965)*. Kyiv: Li-Terra. (In Ukrainian).
24. LYTVYN, V. (2004) *Ukrayina u pershomu povoyennomu desyaty'litti (1946–1955) — Ukraine in the first post-war decade (1946–1955)*. Kyiv: Li-Terra. (In Ukrainian).
25. KULCHYZ'KYJ, S. (2013) *Chervony'j vy'kly'k. Istoriya komunizmu v Ukrayini vid jogo narodzhennya do zagy'beli — Red call. History of communism in Ukraine from birth to death. Book 3*. Kyiv: Tempora. (In Ukrainian).
26. KULCHYZ'KYJ, S. (1998) *Sproby' reform (1956–1964) — Attempts for reform (1956–1964)*. *Ukrayins'kyi istorychny zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 2. p. 102–114; *Ibid*. No. 3. p. 120–129. (In Ukrainian).
27. SOLDATENKO, V. F. et. al. (2009) *Suspil'no-polity'chni transformaciyi v Ukrayini: vid zadumiv do realizaciyi*. Kyiv: Parliamentary Publishing House. (In Ukrainian).
28. LYSENKO, O. Y. (2015) *Vazhky'j shlyax do my'ru: ukrayins'ke suspil'stvo ta vlada u seredy'ni 1940 — na pochatku 1950-x rr. — The difficult path to peace: Ukrainian society and power in the middle of 1940 — early 1950's*. *Ukrayins'kyi istorychny zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 5. p. 19–42. (In Ukrainian).
29. BEK, K. (2012) *Vidnovlennya stalins'koyi sy'stemy' v povoyennij URSSR — Restoration of the Stalinist system in the postwar USSR*. *Ukrayins'kyi istorychny zhurnal — Ukrainian Historical Magazine*. No. 4. p. 127–139. (In Ukrainian).
30. VYETROV I. G. (2012) *Vidbudovny'j period v Ukrayini: polity'chni, social'no-ekonomichni, moral'no-psy'xologichni chy'ny'ky' i togochasni vy'kly'ky' — The reconstruction period in Ukraine: political, socio-economic, moral and psychological factors and the challenges of the time*. *Gileya-Gilea. Historical sciences. Philosophical sciences. Political science*. 56 (1). p. 155–166. (In Ukrainian).

31. SMOLIY, V. A. (2013) *Vlada i suspil'stvo v Ukrayini. Istory'chny'j kontekst — Power and society in Ukraine. Historical context*. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of the History of Ukraine. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 21 жовтня 2017 р.

УДК 342.7

І. М. Чістякова, І. Б. Кривдіна

**ІНСТИТУТ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Чістякова Ірина Миколаївна, к. ф. н., доц., зав. кафедри правознавства, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

Кривдіна Інна Борисівна, к. і. н., доц. кафедри правознавства, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Одеський національний політехнічний університет,
пр-т Шевченка, 1, Одеса, 65044, Україна

АНОТАЦІЯ

У науковому дослідженні розглянуто особливості становлення та існування інституту бізнес-омбудсмена у світі та в Українській державі. На прикладі трьох іноземних країн: США, Австралії та Грузії визначено основні напрями та тенденції розвитку зазначеного інституту спеціалізованого омбудсмена за кордонами України. Стосовно ситуації в нашій державі, то авторами детально розглянуто передумови та процес створення нового механізму захисту прав підприємців, визначено правовий статус Ради бізнес-омбудсмену та проаналізовано основні результати її діяльності за весь період існування.

Дослідники ретельно опрацювали наукову літературу та нормативно-правові акти із зазначеного питання. Матеріал викладено у хронологічній послідовності, що дає змогу, зокрема, виділити етапи в процесі становлення та розвитку інституту бізнес-омбудсмену в Україні.

Зазначено, що українські законодавці використовували міжнародний досвід при створенні та запровадженні інституту бізнес-омбудсмену в нашій державі. Тим не менш він має свої, тільки йому притаманні ознаки й особливості, що пов'язані, в першу чергу, із

практикою ведення бізнесу та порядком взаємовідносин підприємств з державними органами в Україні.

Ключові слова: *бізнес-омбудсмен України; Рада бізнес-омбудсмену України; національний омбудсмен (бізнес-омбудсмен) США; омбудсмен з питань малого бізнесу та сімейного підприємництва Австралії; бізнес-омбудсмен Грузії.*

И. Н. Чистякова, И. Б. Кривдина

ИНСТИТУТ ОМБУДСМЕНА НА УКРАИНЕ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Чистякова Ирина Николаевна, канд. филос. наук, доц., зав. кафедри правоведення, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, 65044, Украина

Кривдина Инна Борисовна, к. ист. н., доц. кафедры правоведення, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Одесский национальный политехнический университет,
пр-т Шевченко, 1, 65044, Украина

АННОТАЦИЯ

В научном исследовании рассмотрено особенности и существования института бизнес-омбудсмена в мире и в Украинском государстве. На примере трех иностранных стран: США, Австралии и Грузии определены основные направления и тенденции развития указанного института специализированного омбудсмена за границами Украины. Относительно ситуации в нашей стране, то авторами детально рассмотрены предпосылки и процесс создания нового механизма защиты прав предпринимателей, определен правовой статус Совета бизнес-омбудсмена и проанализированы основные результаты его деятельности за весь период существования.

Отмечено, что украинские законодатели использовали международный опыт при создании и внедрении института бизнес-омбудсмена в нашем государстве. Тем не менее он имеет свои, только ему присущие признаки и особенности, связанные, в первую очередь, с практикой ведения бизнеса и порядком взаимоотношений предпринимателей с государственными органами в Украине.

Ключевые слова: *бизнес-омбудсмен Украины; Совет бизнес-омбудсмену Украины; национальный омбудсмен (бизнес-омбудсмен) США; омбудсмен по вопросам малого бизнеса и семейного предпринимательства Австралии; бизнес-омбудсмен Грузии.*

I. N. Chistyakova, I. B. Krivdina

THE INSTITUTION OF OMBUDSMAN IN UKRAINE: HISTORICAL AND LEGAL ASPECT

Chistyakova Iryna Mykolayivna, PhD in Philosophy, Associate Professor, The Head of Law Department, e-mail: pravo.gf.onpu@i.ua

Odesa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Avenue, Odesa, 65044, Ukraine

Krivdina Inna, Ph.D. in History, Associate Professor of Law Department, e-mail: krivdina.inna@gmail.com

Odesa National Polytechnic University,
1 Shevchenko Avenue, Odesa, 65044, Ukraine

ABSTRACT

In the scientific research, the features and existence of the institution of the business ombudsman in the world and in the Ukrainian state are considered. Based on the example of three foreign countries: the United States, Australia and Georgia, the main directions and tendencies of the development of this institution of a specialized ombudsman abroad are determined. Regarding the situation in our country, the authors thoroughly considered the prerequisites and the process of creating a new mechanism for protecting the rights of entrepreneurs, defined the legal status of the Business Ombudsman Council and analyzed the main results of its activities for the entire period of existence.

Researchers carefully worked on scientific literature and regulations on this issue. The material is presented in chronological order, which allows, in particular, to highlight the stages in the process of formation and development of the institution of the business ombudsman in Ukraine.

It is noted that Ukrainian legislators have used international experience in creating and implementing the institution of the business ombudsman in our state. In general, the institution of the business ombudsman is an effective mechanism for protecting the rights of entrepreneurs in relations with state bodies; In addition, the number of complaints submitted by representatives of recent business in the BRO and reviewed by it, speaks of the growing popularity of these institutions and the expansion of opportunities for real improvement of the business climate in Ukraine.

Key words: *business ombudsman of Ukraine; Council of business ombudsman of Ukraine, national ombudsman (business ombudsman); ombudsman for small business and family business of Australia; business ombudsman of Georgia.*

Інститут бізнес-омбудсмену є досить новим явищем у системі захисту прав підприємців в Україні, додатковим механізмом вирішення спірних питань у позасудовому порядку. Тема, обрана для вивчення, є безперечно актуальною, бо система захисту прав і свобод людини в Україні стрімко розвивається та охоплює нові сфери суспільних відносин. При цьому важливими науковими та практичними задачами наукового дослідження є розгляд порядку створення та діяльності подібних правозахисних інституцій як в іноземних країнах, так і в Україні.

Серед науковців історію становлення інституту омбудсмена та його правового забезпечення одними з перших досліджували Ю. С. Шемшученко та Г. О. Мурашин; аналіз інституту омбудсмена як засобу забезпечення прав і свобод людини здійснили К. О. Закоморна, Є. Захаров; світовий досвід діяльності спеціалізованих (альтернативних) омбудсменів вивчали О. В. Марцеляк, В. В. Кирильчук, Д. В. Ляпін; окремі аспекти функціонування цього інституту знайшли відображення у монографічних працях В. В. Бойцової, С. Л. Давтяна, О. Ю. Сунгурова та ін.

Визначення ролі зазначеного спеціалізованого інституту омбудсмену в налагодженні діалогу між представниками бізнесу і державними органами в Україні та світі, запозичення міжнародного досвіду при створенні Ради бізнес-омбудсмену (РБО) в нашій державі, визначення основних етапів в процесі впровадження зазначеної правозахисної інституції, розгляд особливостей існування та основних результатів діяльності Ради — головне завдання наукового дослідження.

Запроваджуючи інститут бізнес-омбудсмену, Україна спиралася на досвід іноземних країн, де зазначений інституту в ті чи іншій формі функціонує та розвивається достатньо давно. Наприкінці ХХ століття почали з'являтися окремі випадки заснування інституції бізнес-омбудсмена — такий досвід мають, зокрема, США, Австралія, Грузія.

Проте інститут бізнес-омбудсмена у цих країнах має свої особливості. Так, у США бізнес-омбудсмен визначений як «національний омбудсмен» і є складовою частиною Федеральної агенції малого бізнесу (Small Business Administration). Його місія полягає в наданні допомоги малому бізнесу, коли той зазнає надмірних чи несправедливих федеральних дій, таких як повторювані перевірки або розслідування, надмірні штрафи, пені,

погрози, вимоги хабарів чи інші несправедливі заходи примусу з боку будь-якого федерального агентства. Також він формує пропозиції щодо державної політики в частині зниження регуляторного тягаря на малий бізнес, у тому числі зменшення вартості дотримання обов'язкових регуляцій та їх негативно-го впливу на бізнес-операції. Ці завдання бізнес-омбудсмен у США здійснює у спосіб представництва та співробітництва.

Управління національного омбудсмена у США створено Конгресом США у 1996 році на виконання Акту про чесну правозастосовчу практику при регулюванні малого бізнесу (Small Business Regulatory Enforcement Fairness Act — SBREFA). Він гарантує, що підприємства, невеликі державні установи та невеликі некомерційні організації, які відчувають несправедливі регулятивні заходи примусу з боку федеральних відомств, матимуть засоби інформувати Уряд про такі дії. Національний омбудсмен (бізнес-омбудсмен) підзвітний Конгресу США і щорічно звітує, як федеральні агентства працюють з малим бізнесом, який вони регулюють. Слід звернути увагу, що окремі протоколи діяльності Національного омбудсмена (бізнес-омбудсмена) у США передбачають жорсткі каральні санкції стосовно співробітників відповідного управління Федеральної агенції малого бізнесу, які припускаються погроз суб'єктам малого бізнесу, що звернулись зі скаргою до бізнес-омбудсмена (тобто застосовуються жорсткі процедури внутрішнього контролю та нагляду всередині інституції омбудсмена задля мінімізації ризику корупції). Також у США окремо існує Служба фінансового омбудсмена, яка надає споживачам і малим підприємствам послуги для вирішення суперечок з банками, страховими та іншими фінансовими організаціями (в тому числі щодо приватної медичної страховки). Владних повноважень Національний омбудсмен у США не має [1, с.46–47].

Омбудсмен з питань малого бізнесу та сімейного підприємництва Австралії (The Australian Small Business and Family Enterprise Ombudsman) розпочав свою діяльність 11 березня 2016 року. Омбудсмен замінив колишній Офіс Комісара з питань малого бізнесу Австралії. Підпорядковується Міністерству з питань малого бізнесу. Омбудсмен може в будь-який час надати Міністру звіт, що стосується досліджень впливу законодавства, політики, практики та готує звіти на запит Міністра.

Роль омбудсмена полягає в наступному: 1) захищати права малого бізнесу та сімейного підприємництва; 2) забезпечувати доступ до послуг з оскарження рішень, надання допомоги бізнесу з вирішення спорів, таким чином не вдаючись до дорогих судових процесів; 3) підтверджувати те, що політика уряду бере до уваги потреби малого бізнесу і сімейного підприємства.

Діяльність австралійського омбудсмена з питань малого бізнесу та сімейного підприємства регулюється однойменними законами, які були прийняті 2015 року. Відповідно зазначеним нормативно-правовим актам, функціями омбудсмена є: а) виступати на підтримку малого бізнесу та сімейного підприємства відповідно до закону, політики та практики (адвокатська функція); б) надавати допомогу щодо відповідних дій (функція допомоги); в) виконувати будь-які інші функції, покладені на омбудсмена законом чи законодавчими інструментами.

Бізнес-омбудсмен Грузії замінив податкового омбудсмена після прийняття у травні 2015 року Закону «Про бізнес-омбудсмена Грузії». Цей закон визначає повноваження, основні принципи та форми діяльності бізнес-омбудсмена Грузії. Закон покликаний сприяти захисту прав і узаконенню інтересів, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності осіб, які перебувають на території Грузії.

Повноваження бізнес-омбудсмена:

1. Здійснює нагляд за захистом прав та законних інтересів, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності осіб на території Грузії та виявлення порушень цих прав та законних інтересів і сприяти відновленню порушених прав осіб.

2. Захищає права та законні інтереси осіб, що займаються підприємницькою діяльністю шляхом реагування на індивідуальні та спільні заяви, виявлення недоліків у законодавстві Грузії та на практиці, проведення інформаційно-консультативної діяльності.

3. Відповідно до сфери своїх повноважень омбудсмен має право:

- запитувати та отримувати інформацію/документи від адміністративних органів, у випадках, передбачених законодавством Грузії і відповідно до встановлених правил;

- укладати угоди з адміністративними органами з метою обміну інформацією/документами та з питань співробітництва;

- звертатися до професіоналів, наукових та навчальних закладів для отримання тлумачень/висновку фахівця, в службових цілях;

- створити робочу групу, яка може складатися з представників адміністративних органів і приватного сектора;

- в деяких випадках діяти як консультант в судовому процесі в Конституційному Суді Грузії.

Адміністративні органи повинні надавати допомогу бізнес-омбудсмену у процесі його діяльності та наданні інформації/документів, які він потребує для здійснення своїх повноважень. Бізнес-омбудсмен повинен тримати інформацію конфіденційною, яку він отримав в ході виконання своїх повноважень. Передача інформації/документів бізнес-омбудсмену не підлягає оплаті. Бізнес-омбудсмен представляє на розгляд щорічну доповідь Уряду Грузії, Бюджетному та фінансовому комітету, комітету економічного сектору та економічної політики парламенту Грузії. Діяльність Бізнес-омбудсмена фінансується з державного бюджету Грузії [2].

Таким чином, практично в усіх моделях діяльність інституції бізнес-омбудсмена зводиться до посередництва (медіації) при вирішенні проблем заявників (громадян та юридичних осіб) за їхніми скаргами в позасудовому порядку. У світі сформувалися загальноприйняті моделі інституції бізнес-омбудсмена. Кожна країна самостійно обирає форму і, відповідно, функції та повноваження інституції бізнес-омбудсмена, що найповніше відповідають особливостям даного суспільства. Проте базові функції омбудсмена пов'язані з захистом прав людини (інколи й юридичних осіб приватного права), і вони реалізуються у спосіб рекомендацій і посередництва (медіації).

Ідея створення бізнес-омбудсмену достатньо довго поширювалася серед українських державних службовців та бізнесменів. Необхідність існування в Україні поряд з омбудсменом, який повинен контролювати дотримання законних прав громадян (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини з 1998 р., Уповноважений Президента України з прав дитини з 2011 р.), бізнес-омбудсмену, який візьме під свій захист підприємців, обговорювалася не один рік. Ідея пройшла широке обговорення з представниками вітчизняного та зарубіжного бізнесу, отримавши у них як всебічну підтримку, так і негативні оцінки.

24 листопада 2011 р. Асоціація платників податків України провела Всеукраїнську конференцію «Методи громадського впливу на органи державної влади з метою захисту інтересів платників податків», яка відбулася за результатами громадських обговорень у п'яти регіонах України. Головна мета — це пошук шляхів розбудови партнерських стосунків бізнесу та влади. Від Львівської делегації виступив Д. Шмигаль із пропозицією створення посади «бізнес-омбудсмена», який має призначатись на посаду за рішенням Верховної Ради України, за поданням Прем'єр-міністра України, за попереднім погодженням із всеукраїнськими громадськими організаціями, надати «бізнес-омбудсмену» високий рівень можливостей та повноважень для захисту бізнесу та дерегуляції підприємницької діяльності, у тому числі право зупиняти дію нормативних актів, що негативно впливають на ведення бізнесу, утворити «офіс бізнес-омбудсмена» з оптимальною кількістю працівників та представників у регіонах.

19 квітня 2013 р. відбулася зустріч керівництва ЄБРР, Держпідприємництва України та Громадської ради з метою обговорення можливості введення в Україні незалежного інституту уповноваженого з прав підприємців, а також про підготовку меморандуму про взаєморозуміння між урядом, бізнесом та міжнародними фінансовими організаціями.

Учасники 43-го засідання Робочої групи з питань розвитку малого та середнього бізнесу і підприємництва Організації економічного співробітництва та розвитку активно обговорювали діяльність у європейських країнах «омбудсменів для бізнесу» (травень 2013 р.).

Обговорювалась ця ідея й на I Міжнародній бізнес-конференції «ABC: Ukraine & Partners», яка відбулася в Києві 13–14 червня 2013 р. «У діалозі з бізнесом і міжнародними організаціями ми повинні знайти шляхи вирішення проблем, використовуючи найкращі практики. Було б логічно знайти рішення через інститут бізнес-омбудсмена, в якого були б повноваження спілкуватися з органами влади, а влада у свою чергу могла би швидко реагувати на вияви негативних явищ», — заявив голова представництва ЄБРР в Україні Ш. Акюнер [3, с. 4–5]. Створення інституту тільки вітається підприємницьким середовищем, оскільки розглядається як

цивілізований інструмент розв'язання конфліктів і суперечок між владою та бізнесом.

Реального втілення вище зазначена ідея набула тільки після укладення між Кабінетом Міністрів України та Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) Меморандуму про взаєморозуміння щодо підтримання української антикорупційної ініціативи від 12 травня 2014 р., яким, зокрема, передбачалося створення зазначеного правозахисного інституту [4].

Бізнес-омбудсмен, на думку фахівців, повинен стати третейським суддею між державою та бізнесом [5]. Установу, що має назву Рада бізнес-омбудсмену (РБО) й яка складається із самого бізнес-омбудсмену, двох його заступників та співробітників секретаріату зазначеного органу, було створено при Кабінеті Міністрів України його ж Постановою № 691 від 26 листопада 2014 року [6]. Наглядовою Радою, яка також є керівним органом РБО, створеним з метою здійснення нагляду за діяльністю Ради та дотримання нею положень Меморандуму та чинного законодавства України, й до складу якої входять представники Кабінету Міністрів України, міжнародних фінансових установ та незалежних бізнес-асоціацій було затверджено Регламент Ради бізнес-омбудсмену [7].

За декілька тижнів після цього бізнес-омбудсменом України було призначено литовського політика Альгірдаса Шемету. Він, до речі, так бачить ситуацію, що склалася з веденням бізнесу в нашій країні та основну задачу Ради бізнес-омбудсмену: «Бізнес-клімат в Україні наразі далекий від сприятливого. Найбільшою проблемою України як місця для ведення бізнесу та залучення інвестицій, на мою думку, залишається корупція. Доки держава не почне слугувати своїм громадянам, а не поводитися як їхній начальник; доки органи нагляду й контролю не почнуть допомагати бізнесу відповідати регуляторним вимогам, а не карати його — потрібного країні рівня економічного зростання важко буде досягти. Ми впевнені, що можемо допомогти залучити іноземні інвестиції в Україну й полегшити регуляторне навантаження на бізнес, якщо вестимемо системний діалог з підприємцями і державними органами» [8].

Необхідно зазначити, суб'єктом права є не особисто бізнес-омбудсмен — а саме Рада бізнес-омбудсмену, яку він очолює. Важливішим для розуміння можливостей РБО є те, що це ор-

ган: а) консультативно-дорадчий, лише з рекомендаційними функціями (не має владних повноважень); б) недержавний, неприбутковий, незалежний (не частина системи влади; не фінансується державою; бізнес-омбудсмен не може мати посаду у владі й навіть не може належати до якої-небудь української політичної партії); в) має право залучати експертів до розгляду будь-яких «своїх» питань – як посадових осіб, так і представників об'єднань громадян, підприємств та організацій (при їхній згоді), в тому числі іноземних — й у поодиноких випадках, й на контрактній регулярній основі; г) має право не тільки обробляти скарги від суб'єктів господарювання, в тому числі шляхом запитів, звернень та рекомендацій в органи влади — але й самостійно формувати рекомендації органам влади, аж до створення законопроектів; д) публічно оголошувати щоквартальні та щорічні звіти про свою діяльність та й про діяльність органів влади у відповідь (до речі, окремо Положення про РБО наказує публікувати всю отриману цим органом інформацію про випадки скоєння корупційних дій з боку органів влади або державних/комунальних компаній); е) той, що координується (у вигляді рекрутування членів наглядової ради РБО із нижчеперелічених установ) як західними інституціями — ЄБРР (він є спонсором існування всієї установи) й Організацією Економічного Співробітництва й Розвитку — так й найбільш великими українськими недержавними бізнес-асоціаціями: Федерацією Роботодавців, Торгово-Промисловою Палатою, Українською Спілкою Промисловців та Підприємців, Європейською Бізнес-Асоціацією України й Американською Торговельною Палатою в Україні; а також Кабінетом Міністрів України [9].

З моменту офіційного початку прийняття скарг від бізнесу 20 травня 2015 року до теперішнього часу Радою бізнес-омбудсмену зроблено чимало. Так, у Звіті за III квартал 2017 року (01 липня — 30 вересня) мова йде про те, що РБО отримала 408 скарг — це найвищий показник з початку її діяльності, відкрито найбільшу кількість розслідувань в історії роботи Ради — 283, скорочено час на розгляд справи до 67 днів — це на 23 дні менше, ніж передбачено Регламентом. Понад половину справ закрито з позитивним фінансовим чи нефінансовим результатом для скажників. Прямий фінансовий вплив роботи РБО склав майже 200 млн. грн. у цьому кварталі і загалом

перевищив 10,4 млрд. грн. У цьому кварталі було підписано меморандум про співпрацю зі Службою безпеки України. Це дев'ятий меморандум з державними органами. До цього Рада бізнес-омбудсмену на основі аналогічних меморандумів налагодило співробітництво з Державною фіскальною службою України, Міністерством екології і природних ресурсів України, Державною регуляторною службою України, Міністерством юстиції України, Національним антикорупційним бюро України, Київською міською державною адміністрацією, Національною поліцією України, Національним агентством із запобігання корупції. Загалом, державні органи виконали 87 % наданих РБО рекомендацій. Колектив Ради розширився до 30 працівників, що дозволяє розслідувати ще більше скарг від українських підприємців. РБО продовжила працювати над розвитком Всеукраїнської мережі доброчесності та комплаєнсу — нової ініціативи для відповідального бізнесу, яку Рада започаткували спільно з ЄБРР та ОЕСР у травні 2017 року. Невдовзі після закінчення звітного періоду було проведено Установчі Збори мережі, на яких вона офіційно розпочала свою роботу. Цей звіт підтверджує, що Рада бізнес-омбудсмену дійсно слугує законним інтересам бізнесу, досягає позитивних результатів та залучає ключових партнерів, аби бізнес-клімат в країні змінювався на краще [10].

Однак, законодавче регулювання інституту бізнес-омбудсмена в Україні ще на стадії розробки. Крім вище зазначеної Постанови Кабінету Міністрів від 26 листопада 2014 року, немає поки що спеціального закону, який би регулював діяльність Ради бізнес-омбудсмену. 5 жовтня 2016 року члени Парламентського Комітету з промислової політики та підприємництва одностайно підтримали рішення рекомендувати Верховній Раді прийняти проект Закону № 4591 «Про Установу бізнес-омбудсмена». Законопроектом передбачається запровадження на законодавчому рівні в Україні інституту бізнес-омбудсмену в якості посередника, незалежної, третьої особи, що сприяє суб'єктам підприємництва у захисті їх права на підприємницьку діяльність. Проектом акту визначаються правові засади створення та організації діяльності Установи бізнес-омбудсмена, напрями її діяльності, а також принципи її взаємовідносин з державою, державними органами, органами місцевого само-

врядування, суб'єктами господарювання, що перебувають у сфері їх управління, а також суб'єктами підприємництва [11].

Отже, у світовій практиці досвід створення інституцій бізнес-омбудсмена відзначається різноманітністю моделей, проте характеризується основними спільними рисами: 1) відсутність владних повноважень у інституцій бізнес-омбудсменів; 2) здійснення діяльності бізнес-омбудсменів в рамках норм національного адміністративного права на засадах медіації (посередництва). Бізнес-омбудсмен не дублює функції та повноваження інших державних інституцій — судової гілки влади, антимонопольного та антикорупційного відомств та інших.

Особливостями українського інституту бізнес-омбудсмену є те, що має місце відсутність владних повноважень у такого роду інституцій за світовою практикою та відсутність дублювання функцій та повноважень інших урядових інституцій. Основними етапами запровадження та розбудови зазначеного правозахисного інституту в Україні є: 1) підготовчий етап (листопад 2011 р. — травень 2014 р.); 2) етап нормативно-організаційних заходів (листопад 2014 р. — травень 2015 р.); 3) етап практичної діяльності (травень 2015 р. — теперішній час). В цілому, інститут бізнес-омбудсмену є дієвим механізмом захисту прав підприємців у відносинах з державними органами; до того ж, кількість скарг, що подано представниками останнім часом бізнесу до РБО та розглянуто нею, говорить про зростаючу популярність зазначеної інституції та розширення можливостей реального поліпшення бізнес-клімату в Україні.

Говорячи про перспективи подальших наукових розвідок, вважається цікавим у майбутньому прослідкувати та провести аналіз передумов виникнення та законодавчу базу нового інституту освітянського омбудсмену в Україні.

Література та джерела

1. Ляпін Д. В. Світовий досвід і практика функціонування інституту бізнес-омбудсмена / Дмитро Вадимович Ляпін // Передумови та пріоритети реформування державної політики розвитку підприємництва в Україні: аналітична доповідь — К.: НІСД, 2014. — С. 46–47.
2. Беловол С., Головань В. Огляд іноземного досвіду законодавчого регулювання інституту бізнес-омбудсмена, особливості статусу бізнес-омбудсмена, його права та гарантії діяльності [Електро-

- ний ресурс]: Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України / Світлана Беловол, Валентина Головань // Європейський інформаційно-дослідницький центр. — Режим доступу: http://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/business_ombudsman_regulation.pdf. — Дата звернення: 10.11.2017.
3. Беззуб І. Інститут бізнес-омбудсмена в Україні: думки експертів / Ірина Беззуб // Громадська думка про правотворення. — 2014. — № 8 (66). — С.4–5.
 4. Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative, 12 May 2014 [Електронний ресурс] // Business Ombudsman Council. — Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>. — Дата звернення: 10.11.2017.
 5. Кирильчук В. В. Альтернативні види омбудсменів [Електронний ресурс] / Вікторія Володимирівна Кирильчук // 3222: Єдина служба правової допомоги. — Режим доступу: http://3222.ua/article/alternativn_vidi_ombudsmenv_.htm. — Дата звернення: 06.10.2017.
 6. Про утворення Ради бізнес-омбудсмену: Кабінет Міністрів України; Постанова, Положення від 26.11.2014 № 691 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p>. — Дата звернення: 30.10.2017.
 7. Регламент ради бізнес-омбудсмена [Електронний ресурс] // Business Ombudsman Council. — Режим доступу: [https://boi.org.ua/media/uploads/rules_of_procedure_\(ua\).pdf](https://boi.org.ua/media/uploads/rules_of_procedure_(ua).pdf). — Дата звернення: 10.11.2017.
 8. Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена (квітень-червень 2015 року) [Електронний ресурс] // Business Ombudsman Council — Режим доступу: https://boi.org.ua/media/uploads/boc_qreport_july_2015_pdf_ukr_v1.pdf. — Дата звернення: 10.11.2017.
 9. Кочевых О. Бизнес-омбудсмен Украины: задачи, функции, возможности [Електронний ресурс] / Олег Александрович Кочевых // Prostobiz.ua: путеводитель в мире бизнес-финансов. — Режим доступу: http://www.prostobiz.ua/biznes/gosregulirovanie/stati/biznes_ombudsmen_ukrainy_zadachi_funktsii_vozmozhnosti. — Дата обращения: 30.10.2017.
 10. Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена (липень — вересень 2017 року) [Електронний ресурс] // Business Ombudsman Council — Режим доступу: <https://boi.org.ua/publications/reports/23-kvartalniy-zvt-radi-bznes-ombudsmena-lipen-veresen>. — Дата звернення: 10.11.2017.
 11. Про Установу бізнес-омбудсмена: Проект закону України від 05.05.2016 № 4591 [Електронний ресурс] // Ліга закон: Головний правовий портал України. Законодавство України. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ЖНЗJJ00A.html. — Дата звернення: 28.11.2016.

REFERENCES

1. LYAPIN, D. V. (2014) Svitovy'j dosvid i prakty'ka funkcionuvannya insty'tutu biznes-ombudsmena — World Experience and Practice of the Institute of Business Ombudsman. Peredumovy'ta priory'tety' reformuvannya derzhavnoi polity'ky' rozvy'tku pidpr'yemny'cztva v Ukrayini: anality'chna dopovid' — *Background and Priorities of Reforming the State Policy of Entrepreneurship Development in Ukraine: Analytical Report*. Ky'yiv: NISD. pp. 46–47. (In Ukrainian).
2. BYELOVOL, S. & GOLOVAN', V. (2016) Oglyad inozemnogo dosvidu zakonodavchogo reguluvannya insty'tutu biznes-ombudsmena, osobly'vosti statusu biznes-ombudsmena, jogo prava ta garantiyi diyal'nosti — Review of foreign experience of legislative regulation of the Institute of Business Ombudsman, peculiarities of the status of the business ombudsman, his rights and guarantees of activity [Elektronny'j resurs]: Informacijna dovidka, pidgotovlena Yevropejs'ky'm informacijno-doslidny'cz'ky'm centrom na zapy't narodnogo deputata Ukrayiny' — *Information note prepared by the European Information Research Center at the request of the people's deputy of Ukraine*. European Information and Research Center [Online] 2015–2016. Available from: http://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/publications/business_ombudsman_regulation.pdf. [Accessed: 10th November 2017]. (In Ukrainian).
3. BEZZUB, I. (2014) Insty'tut biznes-ombudsmena v Ukrayini: dumky' ekspertiv — Institute of Business Ombudsman in Ukraine: Opinions of Experts. Gromads'ka dumka pro pravotvorennya — *Public opinion on law-making*. 8 (66). p.4–5. (In Ukrainian).
4. BUSINESS OMBUDSMAN COUNCIL (2014) Memorandum of Understanding for the Ukrainian Anti-Corruption Initiative. [Online] 12th May 2014. Available from: <http://www.ebrd.com/downloads/news/mou-ukraine-aci.pdf>. [Accessed: 10th November 2017]. (In Ukrainian).
5. KY'RY'L'CHUK, V. V. (n.d.) Al'ternaty'vni vy'dy' ombudsmeniv — Alternative types of ombudsmen. 3222: Yedy'na sluzhba pravovoyi dopomogy' — 3222: *The only legal aid service* [Online] Available from: http://3222.ua/article/alternativn_vidi_ombudsmenv_.htm. [Accessed: 6-th November 2017]. (In Ukrainian).
6. VERKHOVNA RADA OF UKRAINE. Official Web portal (2014) Pro utvorennya Rady' biznes-ombudsmenu. Postanova, Polozhennya vid 26.11.2014 № 691 — *On the formation of the Council of the Business Ombudsman: Cabinet of Ministers of Ukraine; Regulation, Regulations of July 26, 2014 № 691* [Online] Available from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-p>. [Accessed: 30th October 2017]. (In Ukrainian).
7. BUSINESS OMBUDSMAN COUNCIL (2014) Reglament rady' biznes-ombudsmena — *Rules for the business ombudsman* [Online] Available from: [https://boi.org.ua/media/uploads/rules_of_procedure_\(ua\).pdf](https://boi.org.ua/media/uploads/rules_of_procedure_(ua).pdf). [Accessed: 10th November 2017]. (In Ukrainian).
8. BUSINESS OMBUDSMAN COUNCIL (2015) Kvartal'ny'j zvit Rady' biznes-ombudsmena (kviten'-cherven' 2015 roku) — *Quarterly Report of the Business Ombudsman's Council (April-June 2015)* [Online] Available from: https://boi.org.ua/media/uploads/boc_qreport_july_2015_pdf_ukr_v1.pdf. [Accessed: 10th November 2017]. (In Ukrainian).
9. KOCHERYH, O. (n.d.) Biznes-ombudsmen Ukrainy: zadachi, funkcii, vozmozhnosti — The Business Ombudsman of Ukraine: Objectives, Functions, Opportunities Prostobiz.ua: putevoditel' v mire biznes-finansov — *Prostobiz.ua: a guide to the world of business finance*. [Online] Available from: http://www.prostobiz.ua/biznes/gosregulirovanie/stati/biznes_ombudsmen_ukrainy_zadachi_funksii_vozmozhnosti. [Accessed: 30th October 2017]. (In Ukrainian).
10. BUSINESS OMBUDSMAN COUNCIL (2017) Kvartal'ny'j zvit Rady' biznes-ombudsmena (ly'pen' — veresen' 2017 roku) — *Quarterly report of the Ombudsman's Council (July-September 2017)* [Online] Available from: <https://boi.org.ua/publications/reports/23-kvartalni-zvt-radi-bznes-ombudsmena-lipen-veresen>. [Accessed: 10th November 2017]. (In Ukrainian).
11. Liga zakon: Golovny'j pravovy'j portal Ukrayiny — LEAGUE OF LAW: THE MAIN LEGAL PORTAL OF UKRAINE (2016) Pro Ustanovu biznes-ombudsmena: Proekt zakonu Ukrayiny' vid 05.05.2016 № 4591 — *About the Office of the Business Ombudsman: Draft Law of Ukraine dated 05.05.2016 No. 4591* [Online] Available from: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH3JJ00A.html. [Accessed: 28th November 2017]. (In Ukrainian).

Надійшла до редакції 14 листопада 2017 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію збірника «Інтелігенція і влада»
серії КВ № 7326 від 21.05.2003 р.

Відповідальна за випуск — *Л. М. Іваніченко*

Статті друкуються в авторській редакції

Ум. друк. арк. _____. Обл.-вид. арк. _____.
Тираж ___ прим. Зам. № ____ (_____).

Адреса редакційної колегії:
кафедра історії та етнографії України,
Одеський національний політехнічний університет,
65044, м. Одеса, проспект Т. Г. Шевченка, 1,
тел.: (048) 705-83-14; (048) 705-84-04,
e-mail: kaf_histori_onpu@ukr.net

Наш сайт: www.history-power.com
Our web-site: www.history-power.com

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 23/1
Тел.: (0482) 33-07-18, 33-07-95, 37-15-27
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1873 від 20.07.2004 р.

ISSN 2311-4932. Інтелігенція і влада. 2017. Вип. 37. С. 1—_____.